
SAVIŽUDYBIŲ MEDICINIŠKI IR VISUOMENIŠKI ASPEKTAI LIETUVOJE XX a. PIRMOJE PUSĖJE IR DABAR

**Doc. dr. Alvydas NAVICKAS
VU MF Psichiatrijos klinika
Lietuvos psichiatrų asociacijos prezidentas**

**Konferencija 2016-04-25
Lietuvos Respublikos Seimas**

CITATOS APIE SAVIŽUDYBĘ

- Tam tikromis aplinkybėmis ir sveikiausias, net linksmiausių plaučių žmogus gali ryžtis savižudybei, jei kančių mastas ar neišvengiamai artėjanti nelaimė pranoks mirties baimę. (Artūras Šopenhaueris)
- Kažkokiame savo sielos kamputyje kiekvienas puikiausiai žino, kad nors savižudybė ir yra išeitis, vis dėlto ji tėra tik menkas ir neteisėtas atsarginis išėjimas, kad iš esmės daug kilniau ir gražiau, kai tave nugali ir patiesia pats gyvenimas, o ne tavo paties ranka. (Hermanas Hesė)
- Siekti mirties dėl skurdo arba dėl nelaimingos meilės, arba dėl kokio nors sielvarto yra ne narsuolio, o greičiau bailio ypatybė. Juk vengti gyvenimo sunkumų ir iškęsti mirtį ne todėl, kad tai būtų kilnu, o tik kad išvengtum nelaimių, – tai ištižimas. (Aristotelis)
- Yra tik viena tikrai rimta filosofinė problema – savižudybė. Nuspręsti, ar gyvenimas vertas, kad jį gyventum, ar ne, – reiškia atsakyti į pagrindinį filosofijos klausimą. (Albertas Kamiu)

KLAUSIMAI APIE SAVIŽUDYBES LIETUVOJE

- Kodėl Lietuvoje savižudybių dažnis yra vienas didžiausių pasaulyje?
 - Gal Lietuva nuo seno yra savižudžių kraštas?
 - Kokia savižudybių situacija buvo ankstesnės nepriklausomybės metu?
 - Kokios nuostatos prieš savižudybes buvo ir kokios yra dabar?
 - Kokie moksliniai tyrimai buvo atliekami ir kokia buvo savižudybių prevencija ir kokia yra dabar?
-

MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (1)

- **Psichiatras V. Vaičiūnas rašė „Visuomenė nepripažįsta savižudybių. Ir suprantama, nes kiekvienas žmogus bijo mirti... Socialiniu požiūriu savižudybės laikomos liga, bet ne individo, o socialinio gyvenimo“.**
 - **Prof. V. Kuzma rašė „Savižudybių klausimas medicinoje domina visų didesniųjų specialybių gydytojus, kuriems tenka susidurti su savižudybių atsitikimais... Nemažiau savižudybių klausimas domina ir visą visuomenę...“**
-

MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (2)

- Prof. V. Kuzma rašė: „savižudybių motyvai nagrinėti kaip subjektyvūs ir objektyvūs“:
- Subjektyvūs, paremti gyvenimo našta, buvo: blogos gyvenimo sąlygos, nedarbas, nevykusi meilė, šeimyninė nesantaika, sužieduotinių nusivylimas, nėštumo gėda, nuovargis ligoje, mylimo bei artimo žmogaus netekimas, gyvenime nusmukimas, religinis fanatizmas, politinis fanatizmas ir t. t.
- Daug rečiau buvo objektyvių motyvų: nenoras būti našta kitiems žmonėms, visuomenei bei valstybei, pasipriešinimas prievartai ir panašiai.
- Daugelis savižudybių pasireiškia visai be motyvų, kad tiesiog nusibodo gyventi, arba kurie inscenizuoja savižudybės motyvų slėpimą, nesakymą, arba inscenizuoja net pačią savižudybę“.

MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (3)

- XX amžiaus pirmoje pusėje Europoje populiarėjo eugenikos idėjos, pavyzdžiui, Vokietijoje, Švedijoje buvo praktikuojama sterilizacija, o Estijoje buvo tam paruošta įstatymų galios aktų bazė. Šios idėjos neaplenkė ir Lietuvos. Buvo diskutuojama apie mėginančių žudytis sterilizacijos galimybę, nes buvo nuomonė, kad savižudžiai yra pavojingi ne tik patiems sau, bet ir kitiems, ypač kitų kartų žmonėms.
 - Bet sterilizacijos idėjos Lietuvoje netapo populiarios, nes šio reiškinio priešininkai ypatingai akcentavo psichologiškai neigiamą tokios praktikos pusę.
 - Svarbesnės mintys buvo nukreiptos į bendrą žmonių auklėjimą ta prasme, kad „visi žmonės mokėtų matyti kiekviename žmoguje žmogų, mokėtų tinkamai kreipti dėmesį į silpnybes bei klaidas ir, kaip kad dažnai būna, be atodairos nesmerktų žmogaus dėl kurio nors nesusipratimo jo gyvenime“.
-

MOKSLININKŲ MINTYS XX a. PRADŽIOJE (4)

- Nuo viduramžių daugelyje šalių buvo paplitusi nuomonė, kad savižudybė yra nusikaltimas ir mėginantieji save žaloti turi būti baudžiami.
- Prof. J. Blažio nuomonė buvo priešinga „turint galvoje, kaip taisyklė, nusižudymo motyvus, tenka abejoti, ar tikslinga nusižudymo bandymą laikyti nusikaltimu, kaip tai daro kai kurių šalių įstatymai“ ir siūlo nusižudymo profilaktiką:
- Sustiprinti jaunimo charakterį gyvenimo kovai – svarbus mokyklos ir bažnyčios vaidmuo;
- Spauda turėtų susilaikyti skelbusi savižudybės atsitikimų aprašymus;
- Savižudybėmis garsios vietos turi būti ypač prižiūrimos;
- Apie visus savižudybių bandymus turi būti pranešama tam tikram biurui, kuris reikalingas kiekviename mieste. Biuras kviečia pas save kaltininką arba siunčia atitinkamą žmogų jo aplankyti. Prireikus kaltininkai dedami ligoninėn, gydomi, nuraminami, gauna paramos arba pašalpos ir t. t.“.

MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (5)

- **Psichiatras dr. V. Vaičiūnas rašė, kad Lietuvoje savižudybių dažnėjo tarp jaunimo, o vardijant priežastis gana įdomus yra trejopas savižudybių aiškinimas:**
 - **1. Dėl neigiamų socialinių aplinkybių, kai pasireiškia socialinio organizmo liga.**
 - **2. Antropologinių anomalijų, kurios aiškinamos kaip psichonervinės pusiausvyros pakrikimo, įvykusio dėl galvos kaulų patologijos, dėl galvos smegenų auglių ir dėl kitokių transformacijų.**
 - **3. Dėl psichinių ligų arba dėl įvairių psichikos nukrypimų nuo normos.**
-

MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (6)

- Savižudybių didesnis dažnis miestuose aiškinamas urbanizacijos didesne socialinių neigiamybių ir blogybių įtaka, to pasekmė didesnis žmonių nervingumas, daugelis palūždavo lenktyniaudami skubaus gyvenimo tempe.
 - V. Vaičiūnas teigė, kad vyrai žudosi dažniau kaip moterys. Tai aiškino, kad vyrai arčiau susiduria su įvairiais gyvenimo sunkumais ir todėl veikiau susiardo savo psichiką, be to, daugiau vartoja alkoholį, daugiau serga venerinėmis ligomis, palaidžiau gyvena.
 - Ypač didelę riziką turėjo žmonės, kuriems pasitaikė daugiau progos vartoti alkoholinius gėrimus, tai kariškiai ir bohemos atstovai, taip pat bedarbiai.
-

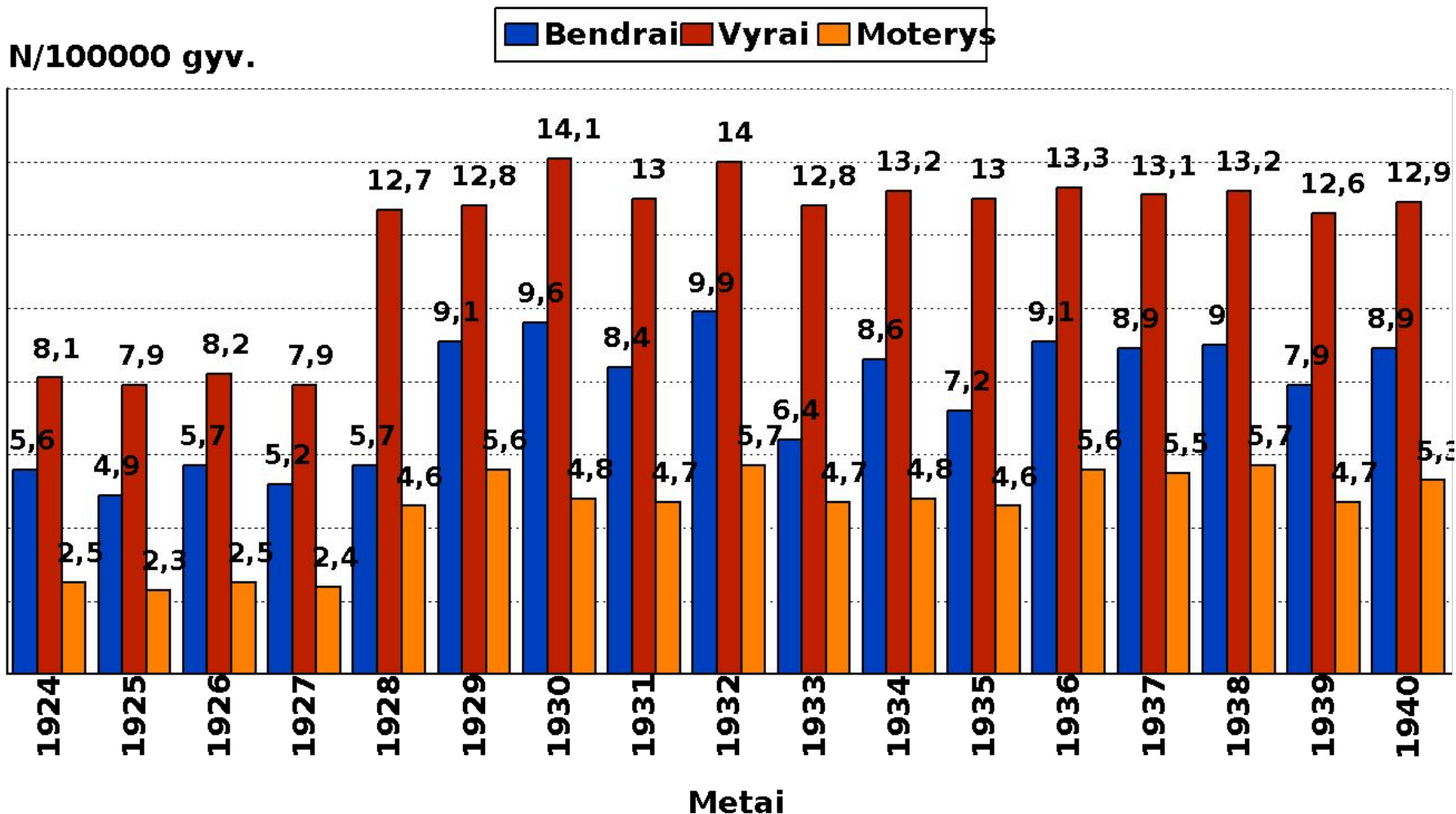
MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (7)

- Svarbios tiesioginės savižudybių prevencijos mintys apie didelę labdarinių draugijų reikšmę, giminių įtaką ir šiaip geros valios piliečių pagalbą.
 - Svarbi vieta prevencijoje buvo skiriama visuomenės nuostatomis formuoti, žmonių švietimui, gyvenimo sąlygoms gerinti.
 - Reikalinga žmones iš jaunų dienų tiek šeimoje, tiek mokykloje, tiek gyvenime tinkamai išauklėti mokančius ir mėgstančius darbą ir paskui sudaryti jiems visiems palankias sąlygas naudingai dirbti. „Gyvenime visų svarbiausia dvasia, o stipriai dvasiai viskas lengva. Jeigu žmogus kuo dega, liepsnoja, jeigu jis giliai persiėmęs aukštu idealu: tikybos, pažangos, artimo meilės ir t. t., jeigu jis visas pasineria į darbą, tą svarbiausią gyvenimo akstiną, tada jam lengva esti pergyventi visos kūno kančios ir skausmai ir jam nesti tada laiko galvoti apie savo asmens menkystę ir apie norą prieš laiką nutraukti savo gyvenimą“.
-

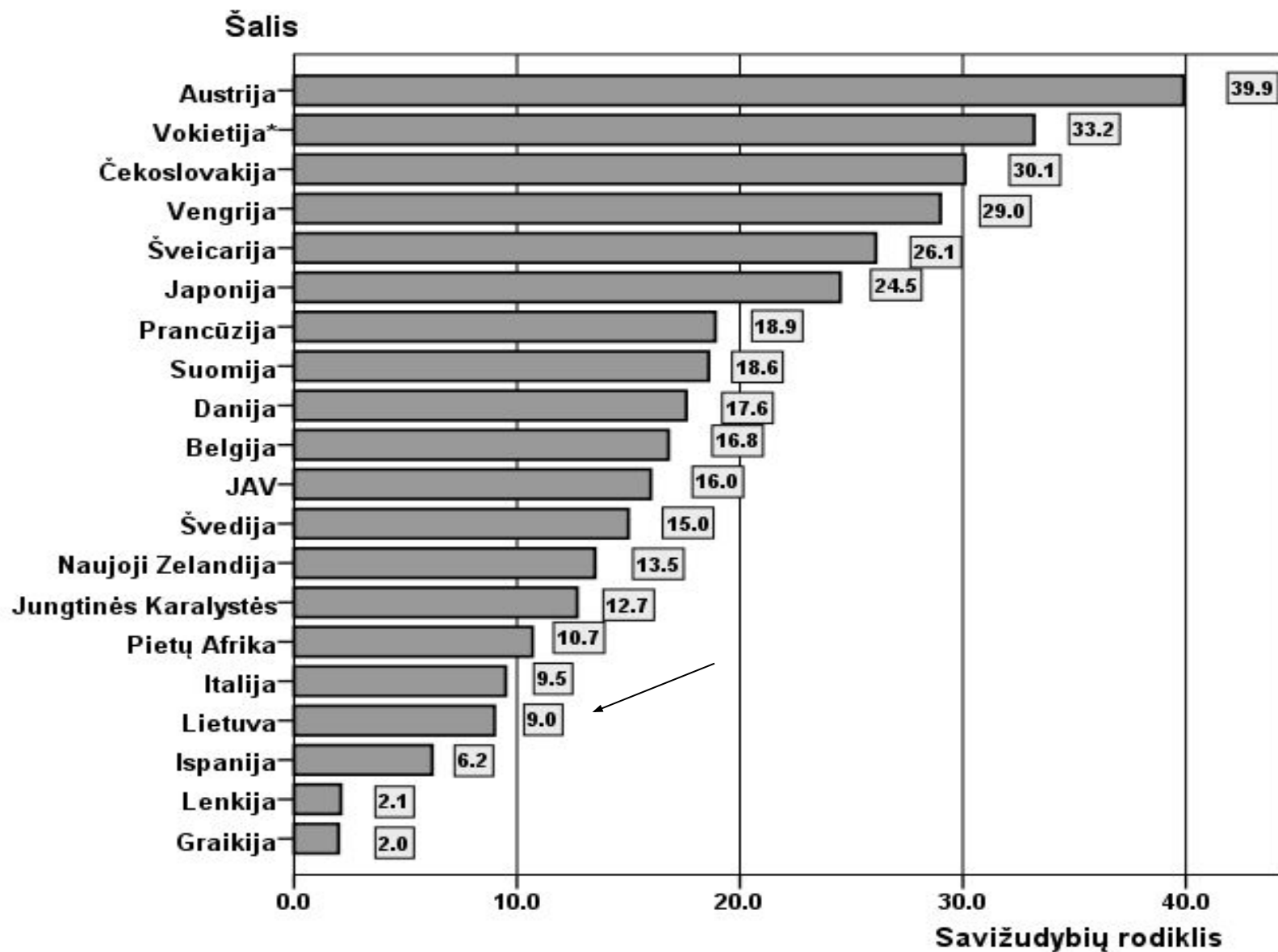
MOKSLININKŲ MINTYS XX a PRADŽIOJE (8)

- Teisininkas R. Burokas rašė: prieškariniais laikais rusų moterys nebuvusios savarankiškos, todėl ir taikėsi prie jas ištinkančio likimo, o sovietiniais laikais jos susiduria su naujomis ir dažnai nenugalimomis kliūtimis – ir iš to nusiminimo žudosi.
- Vakarų valstybėse pastebima, kad ten savižudybės didėja artinantis senatvei, bet užtat Rusijoje tatai eina priešinga kryptimi: „Europos jaunimas naudojasi gyvenimo malonumais ir tik seniems jie palieka laisvas rankas pasišalinti iš šio gyvenimo“, Rusijoje, kur jaunimas turėjo kovoti dėl naujo socialinio gyvenimo kūrimo, o, jėgoms išsibaigus, jie ir žūdavo.
- SSRS savižudybių priežasčių akcentas yra tas, kad nūdienos gyvenime maža tesirūpinama žmonių vidaus būseną.
- Europos savižudybių priežastimis buvo laikomas ne tiek ekonominis sukrėtimas, kiek etinis ir šiems laikams yra svarbi pateikta diagnozė – būdo, dvasios ir etikos smukimas.

SAVIŽUDYBĖS LIETUVOJE 1924–1940 m.

SAVIŽUDYBĒS PASAULYJE 1929 m.

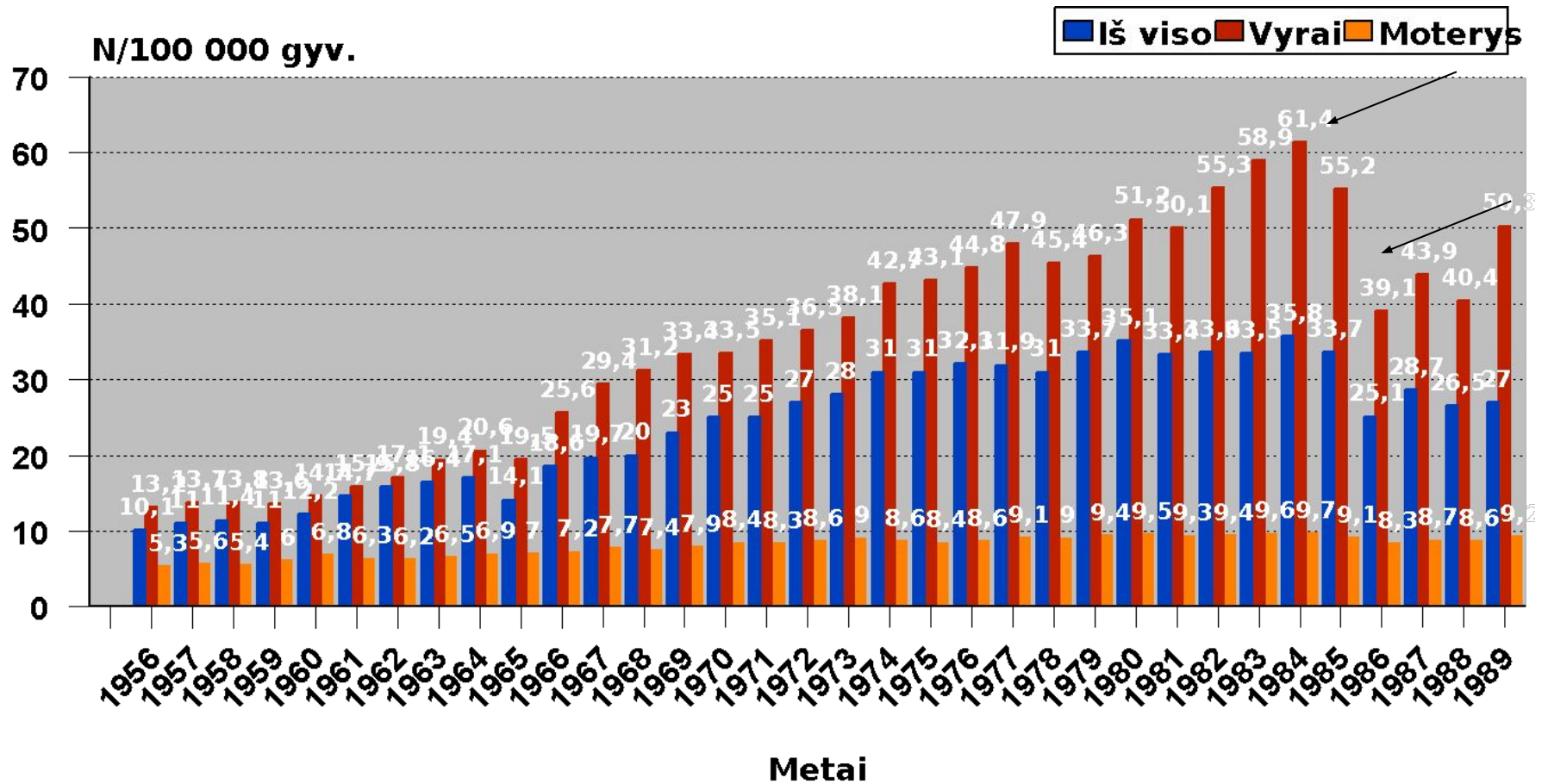
SAVIŽUDYBIŲ BŪDAI LIETUVOJE 1935–1936 m.

BŪDAI	BENDRAI		VYRAI		MOTERYS	
	N	%	N	%	N	%
Nusinuodijo	69	41,0	18	18,2	51	73,9
Nusišovė	52	31,0	45	45,5	7	10,1
Pasikorė	33	19,6	28	28,3	5	7,2
Nukrito	8	4,8	2	2,0	6	8,7
Pasipjovė	4	2,4	4	4,0	0	0
Po traukiniu	2	1,2	2	2,0	0	0
Iš viso	168	100	99	100	69	100

SAVIŽUDYBĖS LIETUVOJE XX a. PRADŽIOJE

- Lietuva savižudybių atveju yra kiek laimingesnė už daugelį kitų valstybių.
- Mechaniškos priemonės Lietuvoje savižudybei mažiau vartojamos.
- Miestuose savižudybės buvo dažnesnės nei kaimuose.
- Lietuvoje mokslininkai skleidė humaniškesnes idėjas nei kitose Europos valstybėse.
- Lietuvos mokslininkai savižudybės procesą suprato ne tik profesiniu požiūriu, bet ir socialiniu.
- Galima teigti, kad lietuviai buvo mažiau smukę savo būdu, dvasia ir etika nei daugelis kitų Europos valstybių gyventojų.

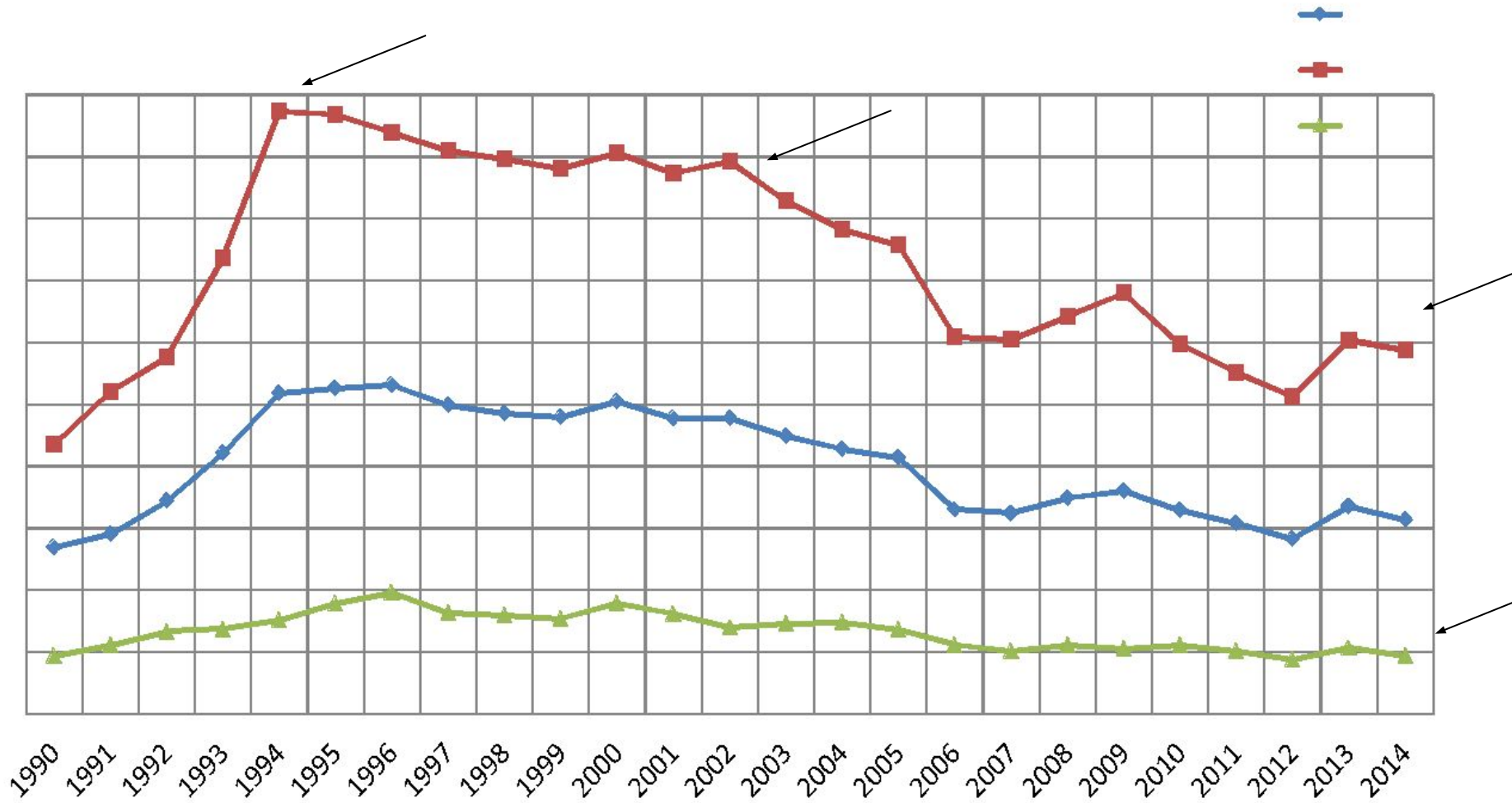
SAVIŽUDYBIŲ RODIKLIAI LIETUVOJE 1956–1989 m.

SAVIŽUDYBĒS EUROPOJE 1988 m.

- Vengrija – 45,4 /100000 gyv.
- VDR – 36,3 /100000 gyv.
- Lietuva – 33,4 /100000 gyv.
- Latvija – 30,1 /100000 gyv.
- Estija – 29,5 /100000 gyv.
- Danija – 29,0 /100000 gyv.
- Austrija – 27,6 /100000 gyv.
- VFR – 25,0 /100000 gyv.
- TSRS – 20,0 /100000 gyv.

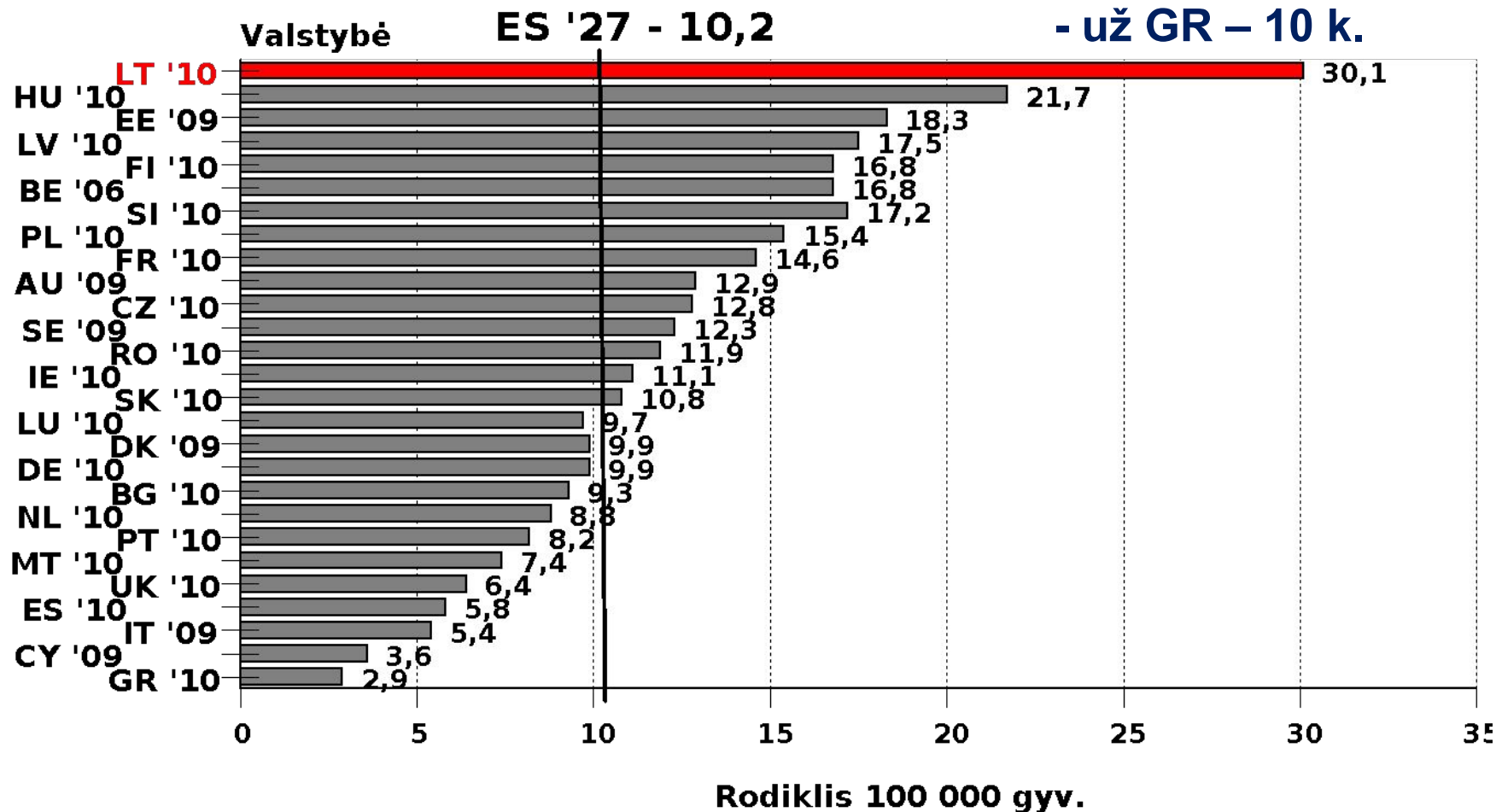
MIRČIŲ DĖL SAVIŽUDYBIŲ RODIKLIŲ DINAMIKA LIETUVOJE 1990–2014 m.

SAVIŽUDYBIŲ STANDARTIZUOTI RODIKLIAI ES

ES – 58 468 savižudžiai

LT daugiau
- už ES27 – 3 k.
- už GR – 10 k.

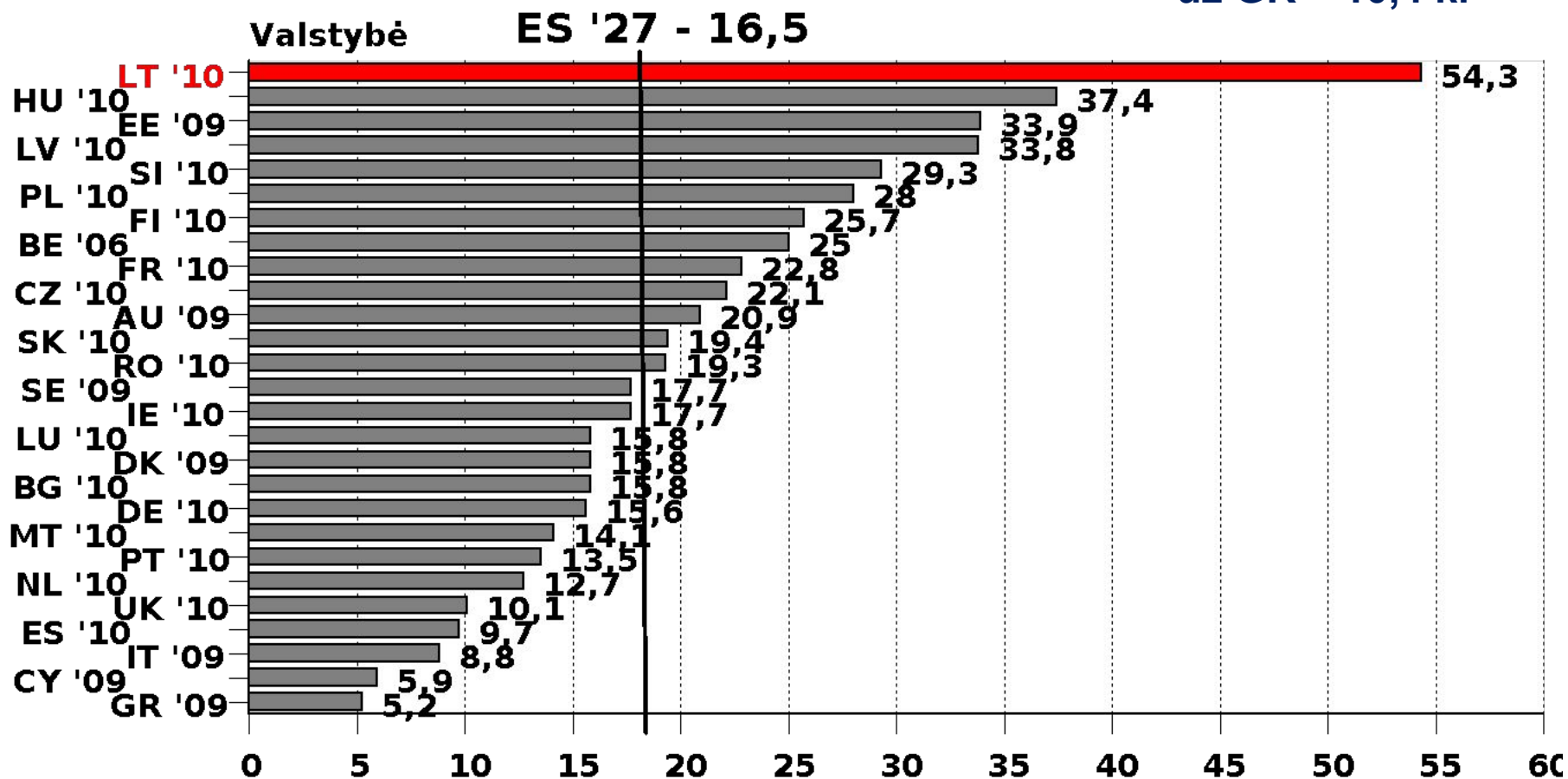
VYRŲ SAVIŽUDYBIŲ STANDARTIZUOTI RODIKLIAI ES

ES – 45 428 savižudžiai

LT daugiau

- už ES27 – 3,3 k.

- už GR – 10,4 k.

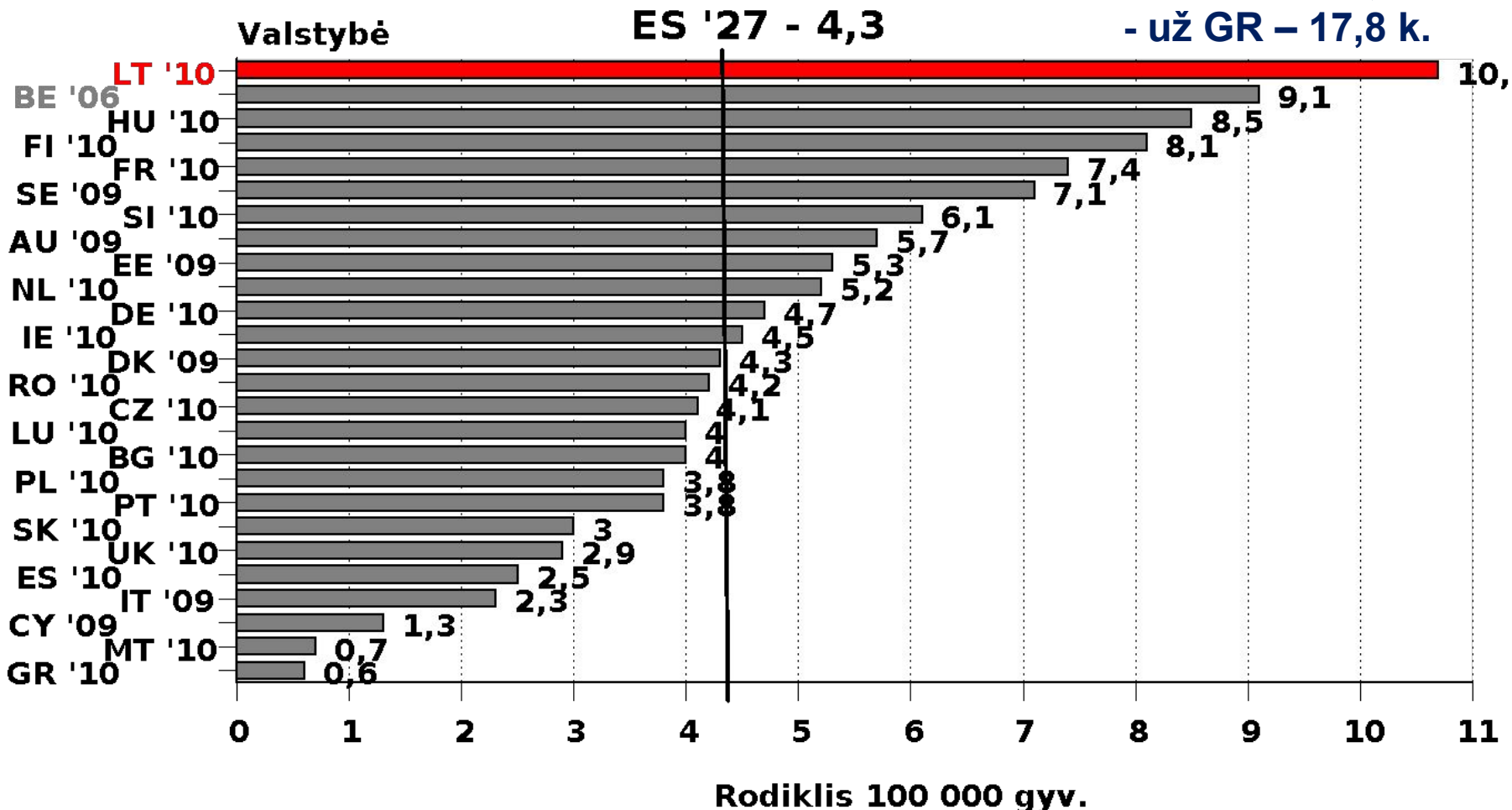

Rodiklis 100 000 gyv.

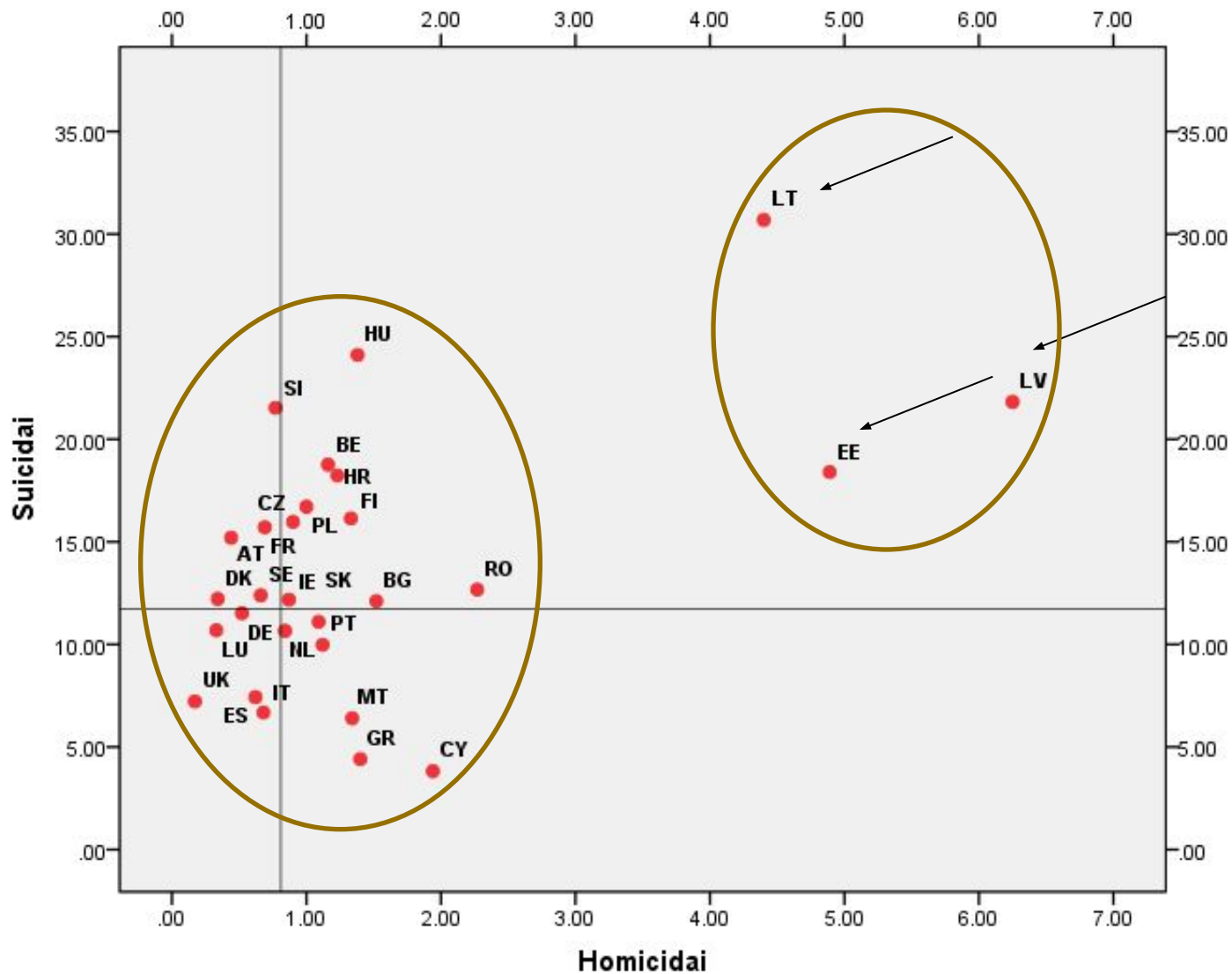
MOTERŲ SAVIŽUDYBIŲ STANDARTIZUOTI RODIKLIAI ES

ES – 13 040 savižudžių

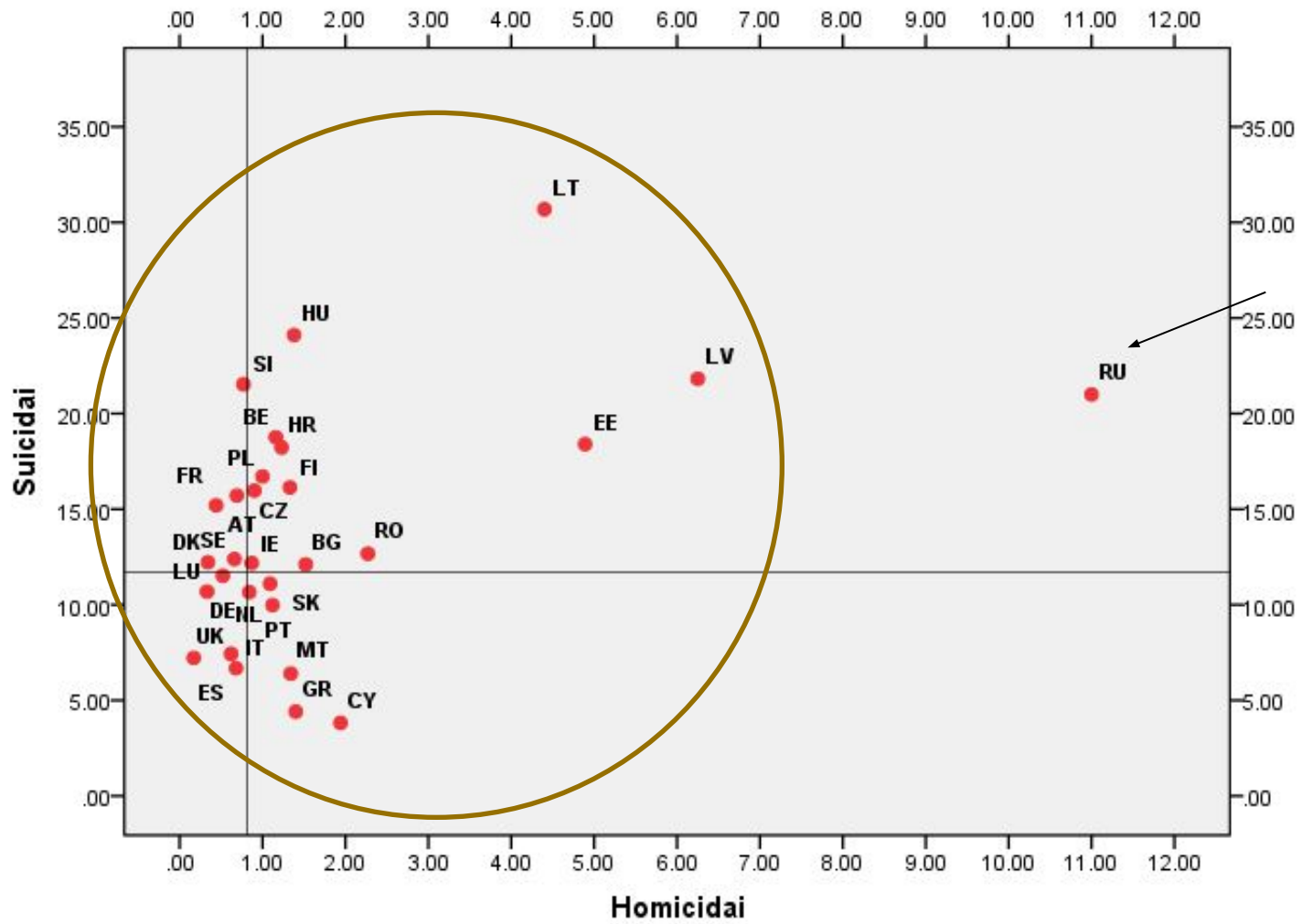
LT daugiau
- už ES27 – 2,5 k.
- už GR – 17,8 k.

SAVIŽUDYBIŲ IR ŽMOGŽUDYSČIŲ RODIKLIAI ES, 2012

SAVIŽUDYBIŲ IR ŽMOGŽUDYSČIŲ RODIKLIAI ES+RU, 2012

PRARASTI POTENCIALŪS DARBINGO GYVENIMO METAI (20–64 m.) 2010 m.

Nr.	LIGŲ GRUPĖ	N	%	R	N_{PPDGM}	%	R_{PPDGM}
	Iš viso	11814	100	583,1	160502	100,0	7921,9
1.	Kraujotakos	3545	30,0	174,96	36550	22,8	1804,0
2.	Onkologinių	2601	22,0	128,4	26923	16,8	1328,8
3.	Savižudybės	800	6,8	39,5	17185	10,7	848,2
4.	Kvėpavimo	1192	10,1	58,8	16471	10,3	813,0

KAIMO VYRŲ PRARASTI POTENCIALŪS DARBINGO GYVENIMO METAI (20–64 m.) 2010 m.

Nr.	LIGŲ GRUPĖ	N	%	R	N_{PPDGM}	%	R_{PPDGM}
	Iš viso	3429	100,0	1051,6	50342	100,0	15438,4
1.	Kraujotakos	1041	30,4	319,2	11368	22,6	3486,2
2.	Savižudybės	358	10,4	109,8	8114	16,1	2488,3
3.	Onkologinių	586	17,1	179,7	5833	11,6	1788,8
4.	Kvėpavimo	286	8,3	87,7	4388	8,7	1345,7

SAVIŽUDYBIŲ BŪDAI LIETUVOJE 2014 m.

BŪDAS (TLK-10)	Iš viso		Vyrai		Moterys	
	N	%	N	%	N	%
Iš viso	930	100	769	100	161	100
Pasikorė (X70)	841	90,4	700	91,0	141	87,6
Nusišovė (X72-75)	21	2,3	21	2,7	0	0,0
Nukrito iš aukščio (X80)	18	1,9	12	1,6	6	3,7
Pasipjovė (X78)	16	1,7	14	1,8	2	1,2
Nusinuodijo (X60-69)	15	1,6	10	1,3	5	3,1
Pasiskandino (X71)	9	0,9	2	0,3	7	4,3
Nepatikslinta	10	1,0	10	1,3	0	0

SAVIŽUDYBINIS ELGESYS PAGAL AMŽIAUS TARPSNIUS (Vilnius, GMPS, 2007)

Nr.	Amžiaus tarpsniai	Savižudybinis elgesys									
		Iš viso			Mėgino nusižudyti			Nusižudė			M:N
		N	R	%	N	R	%	N	R	%	
1.	10–18 m.	84	150,0	10,3	81	144,6	11,0	3	5,4	3,7	27,0
2.	19–34 m.	290	198,6	35,6	272	186,3	37,1	18	12,3	22,2	15,1
3.	35–49 m.	233	176,4	28,6	213	161,2	29,0	20	15,1	24,7	10,7
4.	50–64 m.	141	147,0	17,3	115	119,9	15,7	26	27,1	32,1	4,4
5.	65 ≥ m.	67	89,4	8,2	53	70,7	7,2	14	18,7	17,3	3,8
Iš viso		815	146,8	100	734	132,2	100	81	14,6	100	9,1

VYRŲ SAVIŽUDYBINIS ELGESYS PAGAL AMŽIAUS TARPSNIUS (Vilnius, GMPS, 2007)

Nr.	Amžiaus tarpsniai	Vyrių saviųudybinis elgesys									
		Iš viso			Mėgino			Nusiųudė			M:N
		N	R	%	N	R	%	N	R	%	
1.	10–18 m.	22	77,2	5,7	19	66,7	6,0	3	10,5	4,3	6,3
2.	19–34 m.	145	206,0	37,8	129	183,3	41,0	16	22,7	23,2	8,1
3.	35–49 m.	122	197,0	31,8	104	167,9	33,0	18	29,1	26,1	5,8
4.	50–64 m.	65	164,3	16,9	43	108,7	13,7	22	55,6	31,9	2,0
5.	65 ≥ m.	30	116,9	7,8	20	78,0	6,3	10	39,0	14,5	2,0
Iš viso		384	<u>152,5</u>	100	315	125,1	100	69	27,4	100	<u>4,6</u>

MOTERŲ SAVIŽUDYBINIS ELGESYS PAGAL AMŽIAUS TARPSNIUS (Vilnius, GMPS, 2007)

Nr.	Amžiaus tarpsniai	Moterų savižudybinis elgesys									
		Iš viso			Mėgino			Nusižudė			M:N
		N	R	%	N	R	%	N	R	%	
1.	10–18 m.	62	225,3	14,4	62	225,3	14,8	0	0,0	0	N/A
2.	19–34 m.	145	191,7	33,6	143	189,1	34,1	2	2,6	16,7	71,5
3.	35–49 m.	110	156,7	25,8	109	155,3	26,0	2	2,8	16,7	54,5
4.	50–64 m.	77	136,6	17,6	72	127,8	17,2	4	7,1	33,3	18,0
5.	65 ≥ m.	37	75,1	8,6	33	67,0	7,9	4	8,1	33,3	8,3
Iš viso		431	<u>142,1</u>	100	419	138,2	100	12	4,0	100	34,9

SAVIŽUDYBINIO ELGESIO PAPLITIMAS

- Savižudybinio elgesio, t. y. nusižudymų ir mėginimų nusižudyti, Lietuvoje yra apie 10 000 per metus.
 - Lietuvoje vyrų ir moterų savižudybinis elgesio paplitimas yra panašus.
 - Lietuvoje moterys mėgina nusižudyti 35 kartus dažniau, nei nusižudo, o vyrai 4,6 karto, nei nusižudo.
 - Vyrai dažniau naudoja letališkesnę savižudybės būdą nei moterys.
 - Vyrai nusižudo 6 kartus dažniau nei moterys.
 - Lietuva dėl darbingo amžiaus žmonių savižudybių praranda net iki 16 % visų prarastų darbingo gyvenimo metų.
-

SAVIŽUDYBIŲ SOCIALINĖ TEORIJA

- Pripažinimas, kad individas yra savo gyvenimo šeimininkas, reiškia, kad jis gali pats jį nutraukti.
- Bet tam didelę įtaką turi bendras nusistatymas vertinant gyvenimą, t. y. kolektyvinė nuotaika.
- Visuomenė nustato, ko yra vertas gyvenimas. Visuomenės problemos tampa individo problemomis. Visuomenę apėmusi pakrikimo būseną sukelia depresijos ir nusivylimo būsenas.
- Kolektyvinė astenija gimdo nuostatas, kad gyventi reikia kuo trumpiau. Ryšys, siejantis žmogų su gyvenimu, susilpnėja, nes susilpnėja ryšys, siejantis jį su visuomene.
- Asmuo palūžta nuo menkausio aplinkybių smūgio, nes visuomenės būseną jį padarė savižudybei tinkama auka, o kolektyvinė astenija leidžia jam iš jos ištrūkti.

SAVIŽUDYBIŲ PREVENCIJOS KRYPTYS

- **Bendroji prevencija:** gyvenimo kokybės augimas, nuostatų formavimas, pedagogika, šeimos santykių gerinimas ir kita. Prezidentūros ir LR Seimo rengiamos iniciatyvos. Meno žmonių iniciatyvos ir t.t.
- **Netiesioginė prevencija:** tai apskritai rūpinimasis psichikos higiena, psichikos sutrikimų profilaktika, diagnostika, veiksmingu gydymu.
- **Tiesioginė prevencija:** tai pagalba savižudiško elgesio žmogui ir jo aplinkiniams. Tai intervencija ir postvencija į savižudybinį elgesį, pvz., savižudybių prevencijos komandos, savanoriai, šeimos nariai, nusižudžiusių svetainė „Artimiesiems“, Sveikatos apsaugos ministerijos rengiamos programos, Vilniaus m. savivaldybės inicijuotas Memorandumas ir kt.

**„Nepamirškite, kad daugelis
nusižudžiusių tik todėl tai padarė, kad jie
iš niekur negalėjo išgirsti pagalbos,
paguodos bei nuraminimo žodžių, kurių jų
širdys taip troško“**

Teisininkas R. Burokas 1937 m.

AČIŪ UŽ DĒMESĪ !
